

הוא כבר למוד ניסיון, לאחר שבמצרים שרה כבר נלקחה לבית פרעה, הפעם, עם בואם לאזור גרר, אין צורך ליטול את רשותה. על כורחה, שלא בטובתה, אברהם אומר על שרה כי היא אחותו.

אבימלך לוקח אותה, ורק ההתגלות הא-לקית המזהירה: "הנך מת על האשה אשר לקחת והיא בעולת בעל" (בראשית כ' ב') היא שמונעת אותו מלהתקרב אליה.

אבימלך קובל בפני אברהם: "מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה, מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי"- מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו ע"י עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם, ואבימלך ממשיך: "מה ראית כי עשית את הדבר הזה" (פסוקים ט"ז-י"ח ורש"י).

ואברהם משיב: "כי אמרתי רק אין יראת א-לקים במקום הזה והרגוני".

לכאורה יש כאן אריכות יתר בפסוק, מה טעם לאמירה השנייה: ויאמר אבימלך לאברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה, מה התחדש בהכפלה זו על השאלה: מה עשית לנו ומה חטאתי לך וגו'?

אכן הביאור הוא: אבימלך דורש מאברהם הסבר, הלא בוודאי עשית הדברים בטעם, שכן אבימלך הכיר והעריך את אברהם כאדם גדול, והוא שואלו: מה הביא אותך לחשוד בנו, הרי אנו איננו שטופי זימה כמצרים, אנחנו אנשים מנומסים, בעלי תרבות, אנשי ישר וצדק, ומדוע אתה "חושד בכשרים"?

אברהם משיב: אכן אין חולק כי אתם בני תרבות, ישרים ומנומסים, אבל "כי אמרתי", מבין אני כי בעיניך יהא זה חידוש, כיוון ש"רק אין יראת א-לקים במקום הזה"- אף שכל המעלות ישנן כאן, אבל כיוון שחסרה יראת ה', ייתכן "והרגוני על דבר אשתי".

הן אמת שיש כאן דרך ארץ, אבל אין זה מצד יראת א-לקים אלא מחמת שכל אנושי, ומי שאין בו יראת א-לקים אינו יכול להתגבר על יצרו המריע את דעת האדם, ולכן יראתי פן יהרגוני. ("העמק דבר").

הודיעו לו שגם אם נראה איש או עם שהוא פילוסוף גדול וחכם לו נימוסים ישרים, והרגיל את עצמו במידות טובות עפ"י עצת שכלו, והוא עושה משפט וצדקה הכל עפ"י עצת שכלו, בכ"ז לא נוכל לבטוח על האיש ההוא

או העם ההוא, שבעת תסיתתו תאוותו לעשות רע שתמיד יגבר שכלו על תאוותו, כי בהפך עת תבער בו תאוותו אל אשת חן או אל הון רעהו באין רואה, אז גם שכלו ילך שולל לרצוח ולנאוף ולעשות כל רע. כי רק כוח אחד נמצא בנפש האדם אשר בו נוכל לבטוח שלא נחטא, והיא מידת היראה השתולה בנפש, שממנה יסתעף סעיף אחד שהיא יראת א-לקים, עת תמלא הנפש מיראת א-לקים המשקיף על נגלהו ונסתריו והצופה אל כלן מעשיו, אז גם עת יתגבר עליו יצרו ירא ויבוש מהמלך הגדול הרואה את כל מעשיו ויזהר מעשות רע... ועל זה אמר: כי אמרתי, הגם שראיתי עמך שהם בעלי מידות טובות עושים משפט וצדקה, ולא ראיתי בהם שום דופי, רק חיסרון אחד, שאין יראת א-לקים במקום הזה. כי אי אפשר שיהיה בהם יראת א-לקים רק אם מאמינים בהשגחה פרטית, שה' רואה ויודע ומשגיח על כל עלילות מצעדי גבר, לא אם יאמרו שהעולם קדמון ומתנהג בדרך טבע. ולכן לא אוכל לבטוח שעת יראו מאשה יפה ותבער בהם אש התאוה, לא יוכלו לכבוש את יצרם ויהרגו אותי, אחר שלא יראו א-לקים, השכל לבדו ונימוסים שכליים לא יעמדו בפני זרועות התאוה. (מלבי"ם).

כן פירש המלבי"ם גם את הפסוק (משלי י"ד כ"ו): "יראת ה' מקור חיים"- "החכמה בעצמה בלא יראת ה' אינה מתקיימת, ואמרו: אם אין יראה אין חכמה, כי הגם שידוע חוקי החכמה, הלא מוקשים סביב שתו בעמקי הנפש תאוות וציורים רעים, ובקל ימוט מחוקי החכמה- רק יראת ה' היא תאסור כוחות הנפש במוסר, בל ימוש מחוקי החכמה בשום פעם".

כי אין דבר בעולם שבכוחו לכבוש התאוה, רק כוח של יראת ה'! וכמאמרם ז"ל (אבות ג' י"ז): "אם אין יראה אין חכמה", בלי יראה אפילו תורה אין, אע"פ שיכולים לשבת וללמוד. ("זכרון מאיר" לרה"צ ר' מאיר רובמן זצ"ל).

"כל אכין ורקין למעוטי", מה מתמעט, אפוא, במילה "רק" אין יראת א-לקים?

כתבו בעלי התוס' (השלם, עמ' קע"ז): "הרבה מידות טובות ראיתי בכם, רק יראת א-לקים- לא הרגשתי בכם".

אברהם גילה לנו במילה אחת תורה שלימה, יכול האדם להיות מלא וגדוש בחכמה, במידות טובות, בנימוסים

ובחינוך טוב, ועדיין אין בכל אלה לעצור האדם מלעשות כל עבירות שבעולם ואפילו להיות רוצח. "רק אין יראת אלקים.. והרגוני" ("להעיר להורות ולהשכיל" ח"א עמ' קנ"א).

ובלשונו של המשגיח, הגרא"א דסלר זצ"ל: אאע"ה השיב לאבימלך, כי באמת אינו מאמין כלל אל ציביליזציה שלהם ולא לישרותם ונימוסיהם, אחרי שאין בהם יראת שמיים, כי כל אשר יחפוץ האדם יאמר על רע שהוא טוב, ורק יעשה באופן שיהיה יפה עבורו, והיינו שימצאו איזה טענה או רמאות איך להרוג את אברהם, אם בגלוי או בסתר (מערכת המשפט "תתפור לו תיק", או שיבצעו פעולת חיסול חשאית) ואח"כ ייקח את שרה, ולעיני בני האדם יהיה ישר וטוב. רק יראת שמיים היא שמעמדת את האדם על האמת שלא יעשה רע. ואף שהאדם שאין בו יר"ש נראה בו מעשים טובים, המה רק חיצוניות, כי אין יצר הרע עומד לנגדם בזה, רק אדרבה, חפץ הוא בזה לכסות מהאדם את הרעות אשר יעשה ויהיה בעיניו כאיש ישר הולך וצדיק. ("מכתב מאלוה" ח"א עמ' 72).

בדומה, מבואר בתחילת הפרשה בעניין סדום, גם שם לא שררה אנרכיה, או שלטון עולם תחתון, אדרבה, הכל היה ממוסד, שפיט ובגיץ, ברם המערכת הייתה מעוותת, מכיוון שהתנהלה ללא יראת שמיים, כך הגיעו לידי מצב אבסורדי, בו היה מי שנפצע מאבן שידה בו חברו, מתחייב לשלם לפוצעו שכר, "דמי הקזת דם", כי לכך ניתן להתדרדר במערכת חוקים אנושית, ללא יראת שמיים.

הדברים נותרו אקטואליים ורלוונטיים גם כעבור למעלה מ-3500 שחלפו מאז נאמרו ע"י אברהם אבינו.

בעת ביקר הקדוש הגאון ר' אלחנן וסרמן הי"ד, בסמינר לרבנים בגרמניה, שנים אחדות לפני מלחמת העולם השנייה, נשא כדברים דלעיל בפני התלמידים- כי מכיוון שאנשי גרר, חרף נימוסיהם, לא היו יראי ה', לא היה מה שיבלום אותם מלהפך לרוצחים- בדבריו רמז על הסכנה העלולה לצמוח מגרמניה, שאף שנחשבה באותה עת למדינת חוק מסודרת, ואנשיה נחשבו למשכילים ומנומסים. תלמידי הסמינר התקשו להאמין שמדובר בארצם הנאורה, אולם לא חלפו שנים מועטות והכל ראו את אשר צפה ר' אלחנן בעיני הבדולח שלו. "המדינה המתורבתת" נתגלתה כמאורה של חיות טרף, שנעצו שיניהם ללא רחם במיליוני בני עמנו החפים מפשע. ("אור אלחנן" ח"ב, עיין "קובץ מאמרים ואגרות" ח"א עמ' צ"ט בשם הח"ח).

ר' אלחנן העלה את הדברים גם בכתב וחיידדם: הכוונה "רק", שזולת יראת ה' לא היו חסרים שום מעלה בחכמה ומידת דרך ארץ, וכל זה לא יועיל אם אין בהם יראת ה', וכמש"כ (קהלת י"ב י"ג): "סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם".

הכוונה בזה, שלא יעלה בדעתך לאמור כי יראת ה' היא מעלה באדם ומי שאין בו יראת ה' הוא ג"כ אדם, אלא שחסר לו מעלה הצריכה. על זה בא הכתוב להשמיענו שאינו כן, כי מי שאין בו יר"ש אינו אדם כלל- רק בע"ח- "כי זה כל האדם", וזולת זה אין לו מדרגת אדם. ואיכות האדם תלויה רק במידת יר"ש אשר בקרבו אם מעט ואם הרבה, היינו, אם יש בו יר"ש במדה מרובה הוא אדם גדול ואם במידה מועטת הוא אדם קטן, ואם אין בו כלום אינו אדם בכלל, רק בע"ח בתמונת אדם.

והנה מבואר עפ"י הכתוב (בראשית א' כ"ו): "נעשה אדם", ופירשו בזוהר (עי' נפש החיים ספ"ו בהגהה) שהקב"ה אמר לכל הבריאה כולה: נעשה כולנו יחד אדם, שכולנו נשתתף בבריאתו, היינו שכל אחד ייתן לאדם מטבעו ותכונתו, שהשור ייתן בו תכונת שור, והארי ייתן בו תכונת ארי, והנחש תכונת נחש וכו'. ונמצא כי אדם אחד הוא עולם קטן, הכולל בתוכו את תכונות כל הנבראים העליונים והתחתונים, וא"כ כוחותיהן של כל חיות שבעולם נכללו באדם, ואין לך חיה נוראה שכזו. ולבד זה הלא יש לאדם כלי משחית אשר אין לשום חיה בעולם, והן הדעה והדיבור. ומאחר שלחיה טורפת אחת צריך לקשרה בשלשלת של ברזל, כמה שלשלאות צריכות לעצור בעד חיה נוראה כהאדם.

וכשברא הקב"ה את האדם, ודאי ברא גם השלשלת לקושרו, שלא יחריב את העולם.

ומהי השלשלת הזאת? זוהי יראת ה', אשר רק היא לבדה בכוחה לעצור את האדם שלא יהיה כחיה טורפת, וזולתה לא תועיל שום תחבולה בעולם לשמור את האדם מלהזיק, ואף אם יהיה חכם ופילוסוף כאריסטו, לא תעמוד לו חכמתו בעת יתקפנו יצרו. ("קובץ מאמרים ואגרות" ח"א עמ' ע"ט).